

KUR'AN'DA İSTİAZE (SİĞİNMA)

Remzi KAYA*

ÖZET

Kur'an'da yer alan sığınma terimi, insanın yaratıcıya sığınmasını hatırlatır. Yüce Allah insanların karşılaşacakları olumsuz halleri hatırlattıktan sonra, korunmak için kendisine sığınılmasını istemiştir. Kur'an'da konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır. "Eğer şeytandan sana bir vesvese gelirse, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, her şeyi bilendir. Şüphesiz Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman düşünürler. Bir de bakarsın hemen düşüncelerine sahip olurlar." (7/200-201) İşte bu makalede, sığınmanın işlenişini bulacaksınız.

SUMMARY

The Concept of Trust (İstiaze) in Qoran

The Qur'anic concept of 'trust' reminds us of 'trusting' in the Creator. Allah (cc) commands humanbeings to take refuge to Him. In order to protect themselves from the evil. God said that! " If a suggestion from satan Assail thy (Mind). Seek refuge with God; For he heareth and knoweth all things. Those who fear God, when a thought of evel from satan assaults them. Bring God to remembrance when lo! they see (aright)" (7/200-201) In this article, you will find issues discussed under the concept of 'istiaze' (taking refuge to Allah).

1. Giriş

Kur'an'ın öğretisi uygulamaya ve insanlığın mutluluğuna yöneliktir. İnsana Yaratıcısıyla ilişkilerinde yol göstererek, fitrat çizgisinde tutmayı,¹ tehlikelerden korumayı hedefler.² Kur'an'a göre insanı yaratan Allah'tır.³ O, yarattığı insanı irade ile donatmış ve işlevinden yükümlü tutmuştur.⁴ Allah insanı halife olarak seçmiş,⁵ yaratılanları da onun hizmetine vermiş,⁶ onu, akli, iradesi, iyi ve kötü fonksiyonları yapabilmesi açısından diğer yaratıklardan ayırmıştır. Dolayısıyla insan fiillerinden hesap vermek durumundadır.⁷ İnsana verilen üstün meziyetler, onun tabiata hakim olması ve tabiatı yaratılanların hizmetine sunması için verilmiştir. Bu nedenle, Şeytan tarafından sembolize edilen olumsuz güçlere karşı başarılı olması ve mücadele etmesi gerekmektedir.

İnsan üstün olarak yaratılmakla birlikte, Yaratıcısına nazaran aciz bir varlıktır.⁸ Akli ve yetenekleri diğer yaratıklara karşı üstünlük sağlarken, zayıf olarak yaratılmış olması,⁹ musibetler karşısındaki sabırsızlığı ve zaman zaman nefis ve şeytana karşı ümitsizliğe düşmesi,¹⁰ hastalıklar karşısındaki çaresizliği,¹¹ Şeytanı arkadaş edinmesi,¹² ömrü ve gücünün sınırlı oluşu, kendisine verilen gücün başkası

* Doç. Dr., U.Ü. İlâhiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

¹ Bk. Buhârî, Cenâiz, 80; Müslim, Kader, 23; Krş. Rum, 30/30.

² Bk. Tahrim, 66/6.

³ Bk. En'am, 6/102; Râ'd, 13/16; Hicr, 15/28; Fâtır, 35/3.

⁴ Bk. En'am, 6/131-132; İsrâ, 17/15; 27/92-93; Zümer, 39/41; İnsan, 76/3; Beled, 90/10.

⁵ Bk. Bakara, 2/30; En'am, 6/165; Bakara 2/34; Araf, 7/11,172-173; Hicr, 15/28-30.

⁶ Bk. Bakara, 2/29; Câsiye, 45/13.

⁷ Bk. Müddessir, 74/38; Tur, 52/21; Zilzal, 99/7-8; Mâide, 105.

⁸ Bk. Nisâ, 4/28. Acziyet kelimesi için bk. Damagânî, s. 290-291.

⁹ Bk. Rum, 30/54.

¹⁰ Bk. Nisâ, 4/28; Fussilet, 41/49; Mâide, 5/31.

¹¹ Bk. Tevbe, 9/91.

tarafından verildiğini göstermektedir. Zayıf olan kuvvetli olana muhtaçtır. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan güçlü demektir. İslâm inancına göre bu varlık Allah'tır.¹³ Buna göre insanın elinde bulunan imkanlar belirli bir zaman dilimi ile sınırlıdır.¹⁴ Her şeyi ile yaratıcısına muhtaçtır. Allah insana hür iradesi ile müspet ve menfi işler yapabilme imkanı verdiği için insan, dilediği gibi hareket edebilir.¹⁵ İnsanın Yaratıcının istediği gibi kul olması ve tevhit çizgisi üzerinde kendisine güvenmesi, insanlık gereği hatalara karşı kendini koruması, Allah'a iltica ve takva ile mümkün görünmektedir. Yüce Allah insana, varlıkları ve olayları doğru bir şekilde algılama gücü vermiştir ki, Kur'ân bunu, "Hudâ"¹⁶ ve "Nûr"¹⁷ ifadeleriyle dile getirmektedir. İslâmî açıdan doğru algılama, istikrarlı karar verme, fayda ve zararına olanı tanıma, Allah'ın insanlığa verdiği bir iyiliği olarak görülür.

Kur'ân'ın haber verdiğiğine göre, Allah'ın dışında olan yaratıklar zayıf varlıklardır. Bunlar arasında bulunan insan hayatının her anında Allah'a muhtaçtır.¹⁸ Allah'ın izni olmadan yaşaması, nefes alıp vermesi, vücut fonksiyonlarını sürdürmesi mümkün görülmez. Bu durum şu ayetle haber verilir. "Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise, zengin ve hamde layık olan O dur. Dilerse sizi götürür ve yeni bir halk getirir. O Allah'a zor değildir."¹⁹ Ayette yer alan "el- Fukarâ" kelimesi muhtaç olmada mübalağa ile kullanıldığı ileri sürülerek,²⁰ yaratılanlar arasında en ihtiyaç sahibi olanın insan olduğu belirtilir.²¹ İnsan aczini bilerek dua ve ibadetleriyle Yaratıcısına sığınma ihtiyacı duyar. Tanrı inancından yoksun bir kişinin cahil olduğu kabul edilir.²² Çünkü kişinin sınırsız isteklerine engel olmak Allah'a sığınma ile mümkün olacağı düşünülür. İnsan bazı şeyleri yapabilme kudreti yanında, gücünün sınırlı olduğunu anlama imkanına sahiptir.²³ Bununla birlikte, Allah her şeyin sahibidir. İsteddiğine tasarruf yetkisi verir.²⁴ O'nun kudreti yanında, insanların elinde bulunan dünya nimetleri geçicidir.²⁵

Kur'ân'a göre Allah, göklerin ve yerin nurudur.²⁶ "O ilktir. Zahirdir, batındır. O, her şeyi bilendir."²⁷ İnsana ışık vermez ise kendi gücüyle ışık bulamaz.²⁸ İnsan düşünür, Allah ise anlama imkanı verir. Kul Allah'a sığınır, Yaratıcı neticeyi ortaya çıkarır.²⁹ O, kendisine inananların dostudur. Kafirlerin dostu yoktur.³⁰ İnanmayanların sığındığı yer ise kötülüğün simgesi durumundaki şeytan olarak belirtilir. " (O) beni, bana gelen zikirden saptırdı. Zaten Şeytan, insanı yalnız ve yardımcısız bırakır."³¹ Kur'ân'da, inanan ve inananların muhatap alındığı bu emirler, Allah ile şeytan, fitrat dinine inanan ile inanan insanlar arasında en belirgin farklılık olan Yaratıcıya sığınmayı ortaya koymaktadır. Müslüman Allah'a sığınır. İnanmayanlar buna ihtiyaç duymaz. Kur'ân'da yer alan sığınma terimi insana verilen gücün sınırlı olduğunu hatırlatır. İnsan, Rabb'ine sığınmadan istenilen başarıya ulaşması mümkün görülmez.³² Diğer bir ifade ile aciz olan insanın, dünya ve ahirette istenileni elde etmesi yaratıcısıyla olan ilişkisinin iyi olmasına bağlıdır. Yüce Allah bunu şu ayetleriyle hatırlatmaktadır.

¹² Konuyla ilgili ayetler için bk. Nisâ, 4/38, 119-120; Bakara, 2/208-209; Hac, 22/52-55.

¹³ İhlas, 112/1-2; Diğer ayetler için bk. En'âm, 6/102; Râ'd, 13/16; Bakara, 2/28; 72-73.

¹⁴ Bk. Rum, 30/8.

¹⁵ Bk. Âl-i İmrân, 3/178.

¹⁶ Bk. Bakara, 2/2, 185; Âl-i İmrân, 3/138; Araf, 7/52; Yûnus, 10/57.

¹⁷ Bk. Nisâ, 4/174; Şûrâ, 42/52.

¹⁸ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Taberî, Tefsir, XXII/126; Kurtubî, Tefsir, XIV/337.

¹⁹ Bk. Fâtır, 35/15-17.

²⁰ Kâdı Beydâvî, II/270

²¹ Elmalılı, Tefsir, VI/381.

²² Farklı görüşler için bk. Paskal, Düşünceler, Trc. Metin Karabaşoğlu, İst. 1696. s. 32-42.

²³ Kullun fiilleriyle ilgili olarak bk. Bakillânî ve İnsan Fiilleri, Trc. Şarefettin Gölcük, T. Diyanet Yay. Ank. 1997, s. 104-120.

²⁴ Bk. Mülk, 67/1-5; Âl-i İmrân, 3/26-27.

²⁵ Bk., Mülk, 67/30.

²⁶ Bk., Nur, 24/35.

²⁷ Bk. Hadîd, 57/3. Hz. Peygamberin hadisleri için bk. Müslim, Zikr, 61.

²⁸ Bk. Nur, 24/40.

²⁹ Bk. Bakara, 2/186.

³⁰ Bk. Muhammed, 47/11.

³¹ Bk. Furkân, 25/29.

³² Bk. Bakara, 2/155-156.

"... Haydi namazı kılın. Zekatı verin ve Allah'a sığının. Sahibiniz O' dur. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır."³³ Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Yaşatan ve öldüren O'dur. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de yardımcı yoktur."³⁴ İnsanın sığınması gerektiğini şu ayetlerle haber verilir. "De ki! Allah size bir kötülük istese veya size rahmet dilese sizi ondan kim korur? Kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de yardımcı bulamazlar."³⁵ Kötü işler yapanlara da yaptığının aynen cezası verilir. Onların yüzlerini bir zillet kaplar. Onları Allah'tan kurtaracak kimse yoktur."³⁶

Kur'an'da yer alan istiâzeyi, insan ile Rabbi arasında bir bağ olarak algılamak mümkündür. İnsan aczini kabul ederek Allah'a sığınmakta, O'nun essizliği karşısında teslimiyetini ifade etmektedir. Yüce Allah, farklı ifade ve terimlerle, eski peygamberlerden sığınma örnekleri vermekte, kimlerden ve nasıl sığınılması gerektiğini açıklamaktadır.³⁷ Kur'an-ı Kerim'den anladığımız kaderiyle insanın üstünlüğü aczini anlamaktan geçmektedir. İnsan bu duygu ve düşünce içinde Allah'a sığınarak üstün seviyeye ulaşabilmektedir.³⁸ Diğer yaratıklar ise, kudret ve aczini anlayacak güçte değildir.³⁹

2. İstiâze Kelimesinin Etimolojik Yapısı ve Kullanımları

İstiâze kelimesinin mastarını oluşturan istiazeten, "sığınmak, iltica etmek ve yapışmak" gibi anlamlara gelir.⁴⁰ Aynı kökten türeyen avze, meâze ve teavvuz kelimeleri sığınmayı ifade eder. Taberî (ö. 310/922), "eûzü" kelimesini açıklarken haktan çeviren şeylerden, zararlı olan cin, insan, hayvan ve benzerlerinden Allah'a sığınma olarak değerlendirir.⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1724)'de istiâzeyi, kapıyı çalma ve izin isteme olarak açıklar.⁴² İbn Kesir (ö.774/1372)'de lügat anlamlarına yer verdikten sonra genel bir tanım yapmaktadır. Buna göre, istiâze şu cümlelerle tarif edilir; "Ben kovulmuş olan şeytanın dinim ve dünyam hususunda bana zarar vermemesi, emrolduğum bir fiilden beni alıkoymaması, yasaklandığım bir işte beni yapmamaya teşvik etmemesi için Allah'a sığınıyorum"⁴³

Genel olarak değerlendirilecek olursa istiaze; (avz, meaz ve iyaz) sığınmak, himayesini istemek demektir ki, sığınana "aiz" veya "müsteiz", sığınılana "müsteânünbih", kaçınılması gereken kötülüğe "munteâzünminh", sığınış tarzına "avze", koruyana "muiz", korunana "muâz" denilmektedir.⁴⁴ Allah'ın hıfz ve himayesini isteyerek O'na sığınır ve korunmak olarak değerlendirir.⁴⁵

İstiâzenin Kur'an'daki kullanımlarına gelince; bu kelimelerin on tanesi nefsi mütekellim,⁴⁶ bir ayette muzâri,⁴⁷ dört ayet emir⁴⁸ ve iki ayette mastar olarak kullanıldığı gözlenir.⁴⁹ Netice olarak aynı kökten gelen toplam on yedi ayet bulunmaktadır.⁵⁰ Bunlardan mütekellim sığısıyla kullanılan on ayette işlenen ortak tema, başta peygamberler olmak üzere, yaratılanların maddi ve manevi düşmanlardan korunmanın yolları gösterilmektedir. Muzari sığısıyla kullanılan Cin Suresi 6. ayette, cehalet kalıntısı olarak insanlardan bazılarının cinlerden bazı erkeklere sığınması neticesinde kibir ve azgınlıklarının arttığını haber vererek, yaratılanın başka bir yaratılana sığınmasının yanlışlığına

³³ Bk. Hac, 22/78.

³⁴ Bk. Tevbe, 6/116.

³⁵ Bk. Ahzap, 33/17.

³⁶ Bk. Yûnus, 10/27.

³⁷ Bk. Fâtır, 35/15-17. Bk. Nisâbrî, Garâibu'l-Kur'an, I/16-18.

³⁸ Bk.. Hucurat, 49/13.

³⁹ Konuyla ilgili bk. Pascal, a.g. e. s. 45.

⁴⁰ Bk. Ragıp İsfahânî, Müfredât, 526; İbn Manzur, Lisânü'l-Arap, III/498-500.

⁴¹ Taberî, Tefsir, I/49.

⁴² Bk. Ruhu'l-Beyân, I/23.

⁴³ İbn Kesîr, Tefsir, I/30.

⁴⁴ Bunlar istiazenin rükünleridir. Bk. Nisâburî, Garâibu'l-Kur'an, I/16-17.

⁴⁵ Konuyla ilgili bk. Elmalılı, X/142.

⁴⁶ Bk. Bakara, 2/67; Âl-i İmran, 3/36; Duhan, 44/20; 113/1; 114/1

⁴⁷ Bk. Cin, 72/6.

⁴⁸ Bk. Araf, 7/200; Nahl, 16/98; Gafir, 40/56; 41/36.

⁴⁹ Bk. Yusuf, 12/23,79.

⁵⁰ Bk. Muhammed Fuad, s. 494.

işaret edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de emir sığınsıyla yer alan dört ayette, Şeytan'ın dürtüklemesi ve Kur'ân okunmasına başlamadan önce kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınılması istenmektedir. Mastar olarak yer alan ayetlerde de, Yusuf (as.)'in kötülüklerden korunmak için Allah'a sığındığı hatırlatılır.

İstiâze kelimesinin anlamları arasında güvenmek, tutunmak ve yapışmak olduğu belirtilmişti.⁵¹ Kur'ân-ı Kerim'de bunların örneklerini bulmamız da mümkündür. "**Asama bi**" kelimesi tutunmak ve yapışmak anlamlarına gelir. Yüce Allah Nisâ Suresi 146. ayette Münafıklarla Müslümanları ayırt etmek için "Ancak tövbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah'a yapışanlar ve dinlerini sırf Allah için yapanlar, işte onlar mü'minlerle beraberdir..." buyururken, aynı surenin 175. ayetinde de Allah'a tutunanların doğru yolda oldukları belirtilmiştir olur. Ayrıca iki ayette Allah'a yapışılması istenirken,⁵² başka bir ayette de insanların topluca Kur'an'a uymaları arzulanır.⁵³ İstiaze anlamına gelen başka bir kelime de "istemseke bi" mazi fiilidir.⁵⁴

Yukarıda işaret edilen ayetlerde işlenen ortak tema, tevhid ve sığınılacak gücün Allah olduğunu vurgulamaktır. Buna göre, kulların sığınacak yeri Yaraticıdır. O'ndan gelecek iyilik ve kötülüğü verecek ve önleyecek başka biri yoktur.⁵⁵ Ayetlerin değerlendirmelerini yapan müfessirler de, incelemeye aldığımız konu hakkında geniş açıklamalarda bulunarak, sığınılacak yeri Yüce Yaraticı olarak gösterirler.

3. Allah'a Sığınmanın Özellikleri

Kur'an; Allah ve insan eksenli bir kitaptır. Onun içeriği Allah'ın birliği ise, gayesi insanın kulluğu olarak algılanır. Bu kulluk insanı aşan bir güce teslim olmaktır. Böyle bir inanca göre en büyük erdem Yaraticıya boyun eğmek, en büyük günah ise isyan etmektir. Boyun eğilen güç her şeyin üstünde mutlak hakimiyet sahibi ve her şeyi bilendir. İnsanın gücünü bu varlık ile kıyaslamak mümkün değildir. Bu konuda istiâzenin önemli olduğu gözlenir. Kur'ân'da istiazeyi konu alan ayetler dikkate alındığında, sığınmada şu prensiplerin olduğu gözlenir. İnanma, güvenme ve korkma.

a) İnanma

Yaraticının insanlardan ilk olarak istediği kendisine inanılmasıdır.⁵⁶ Bu durumu ifade eden fiil "a-me-na" dır. Kelime insanda sükûnetin, emniyetin, güvenin hakim olması ve tasdik anlamlarına gelmektedir.⁵⁷ İnanma, insanın her şeyi yaratanın ve verenin Allah olduğunu kabul etmesi demektir. Bu inanç kişinin benliğini kazanmada, güçlükleri yenmede, ümitsizlik duygusunun giderilmesinde etkili olmaktadır. İşte Yüce Yaraticı, istiazeyi konu edinen ayette korkudan emin olmanın şartı olarak; " Gerçek şu ki: iman edip de yalnız Rablarına tevekkül edenlere onun (Şeytanın) bir hakimiyeti yoktur."⁵⁸ buyurur.

İnsan şeytan ilişkisini değerlendiren ayette insanın korunması için Allah'a inancın gereği vurgulandığı görülür. Müfessirler, inananlara şeytanın etkisinin olmamasının sebepleri olarak, emir ve nehiylere riayeti,⁵⁹ hata ve vesveseleri Allah'a havale etmeleri,⁶⁰ yaptıklarına tövbe etmeleri⁶¹ ve Allah'ın af etmeyeceği günahları işlemeyecekleri⁶² sıralanır. Ayetlerden ve müfessirlerin yorumlarından Allah'ın emirlerine inanmadan ve Allah'a sığınmadan insanın kendisini güçlü hissedemeyeceği anlaşılmaktadır.

b) Güvenme

İstiâzeye yer verilen ayette; "...**tevekkül edenler üzerinde onun bir etkisi yoktur.**" ifadeleri Allah'a güvenmenin gereğini hatırlatır. Tevekkül "ve-ke-le" kelimesinden türemektedir. Allah'a

⁵¹ Bk. Râgıp İsfahânî, Müfredât, 526; İbn Manzur, Lisânü'l- Arap, III/498-500.

⁵² Bk. Âl-i İmran, 3/101; Hac, 22/78.

⁵³ Bk. Âl-i İmran, 3/103.

⁵⁴ Bk. Bakara, 2/256; Zuhuruf, 43/43.

⁵⁵ Bk. Ahzap, 33/17.

⁵⁶ Bk. Bakara, 2/136; Âl-i İmrân, 3/84; Mâide, 5/111; Araf, 7/156, 158; 23/58; 27/81.

⁵⁷ İbn Manzur, XIII/21; Zebidî, IX/124; Mu'cemu'l-Arab'l-Esâsî, s. 109.

⁵⁸ Nahl, 16/99.

⁵⁹ Taberi, Tefsir, XIV/174.

⁶⁰ Taberi, Tefsir, XIV/174-175.

⁶¹ Kurtubî, Tefsir, X/175.

⁶² Râzî, Tefsir, IV/522; Âlûsî, Tefsir, IV/230.

dayanmak, ismarlamak, kefil olmak, aczini itiraf ederek başkasına güvenmek, işini Allah'a bırakmak demektir.⁶³ Yüce Yaratıcı Hz. Peygamberin şahsında Müslümanların dikkatini çekerek yapılacak her işte Allah'a güvenilmesini istemekte,⁶⁴ Mü'min iseniz Allah'a güvenin denilerek,⁶⁵ başka birine sığınmanın sakıncalarına dikkat çekilmektedir.⁶⁶ Diğer ayetlerde de, mutlak galip, engin merhamet sahibi ve sonsuz olan Allah'a güvenilmesi vurgulanarak,⁶⁷ "Göklerin ve yerin ğaybı yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan. Çünkü Rabb'in sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."⁶⁸ buyurulmaktadır.⁶⁹ Bu ayetlerin ifadelerine göre, yaratılanın korunması Yaratıcının yardımına bağlıdır. Müfessirler istiâzeyi değerlendirirken, bunun söz ve kalp uyumu ile beraber olması gerektiği görüşünü ileri sürmektedirler.⁷⁰ Söz konusu ayetleri değerlendiren Taberî (ö. 310/922) de Yüce Allah ile şeytan arasındaki konuşmaya yer vererek, Hicr Sûresi 39-42. ayetleriyle açıklar.⁷¹ Benzer bir değerlendirme yapan Kurtubî (ö.671/1273) ise, Hz. Peygamberin söz konusu ayetleri tefsir niteliğindeki hadisine yer verir.⁷² Buna göre, günah işleyen birinin tevbe etmesi halinde Allah'ın affedebileceği umulmaktadır.

c) Korkma

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'tan korkmayı ve O'na sığınıp güvenmeyi ifade eden kelimelerden biri de takvadır. Türetildiği fiil "vikâye" dir. Bir şeyi bir şeyden, bir şey aracılığı ile korumak, bir şeyden sakınmak, islah edip düzene sokmak ve bir şeyi himaye etmek anlamlarına gelir.⁷³ Kur'ân'da insanın bir fiili olarak kendini istenmeyen fiillerden koruması, Allah'ın yasaklarından kaçınma, ceza gerektirecek fiillerden sakınma anlamları için söz konusu kelime kullanılmaktadır.⁷⁴ Takva bir nevi insanın kendisini kontrol mekanizması görevi yapmaktadır. Günah işlemekten ve şeytanın vesvesesinden korkanın, korkulan kötülüklerden, sevdiği ve incitmesinden sakındığı yaratıcısına sığınmasıdır. Tıpkı annesi tarafından cezalandırılan yavrunun annesine sığınması gibi. Hata eden insan da Allah'a yönelir başkasına gitme ihtiyacı duymaz. Çünkü inananları koruyacak tek güç O'dur. "Ey İman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler."⁷⁵ Ayeti sığınılacak, güvenilecek ve kendisinden korkulacak sadece Yaratıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Kur'ân'da Sığınma Örnekleri

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan istiâze, son Peygamberin ümmetiyle sınırlı değildir. Önceki peygamberleri de kapsamaktadır.

Hz. Nuh'un Sığınması; Tufan hadisesinde kendisine inanmayarak gemiye binmek istemeyen oğlunun davranışından endişe eden Hz. Nuh, Allah'a yalvarır.⁷⁶ Yüce Allah Hz. Nuh'un duasına; "Ey Nuh! O senin ehlinden değildir..."⁷⁷ şeklinde cevap verir. Bu ikaz üzerine Hz. Nuh; "Ey Rabbim! Ben, hakkımda bilgim olmayan şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum."⁷⁸ şeklindeki sözleriyle pişmanlığını belirtmiş olur.

Hz. İbrahim'in Sığınması: Yüce Allah Hz. İbrahim'den Müslüman olmasını istemiş, İbrahim'de; "...Alemlerin Rabb'ına teslim oldum demişti."⁷⁹ ayeti örnek teşkil etmektedir. Buradaki sığınma, Allah'a iman ve O'nun emirlerine teslim olma olarak anlaşılmaktadır.⁸⁰

⁶³ Râgıp, Müfredât, s. 834-835; İbn Manzûr, XI/734-735; Zebîdî, VIII/159-160.

⁶⁴ Bk. Âl-i İmrân, 3/159.

⁶⁵ Bk. Mâide, 5/23; Yûnus, 10/84.

⁶⁶ Bk. İsrâ, 17/2.

⁶⁷ Bk. 26/217; 25/58.

⁶⁸ Bk. Hûd, 11/123.

⁶⁹ Diğer ayetler için bk. 3/101,122; 4/81,132; 5/11,23.

⁷⁰ Âlûsî, Tefsir, XIV/230.

⁷¹ Taberî, Tefsir, XIV/174. Diğer ayetler için bk. Araf, 7/13-17.

⁷² Kurtubî, Tefsir, X/175.

⁷³ İbn Manzûr, XV/401; Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, X/396; Râgıp, s. 833-834.

⁷⁴ Bk. Bakara, 2/24; 189; 194; Araf, 7/26; Şems, 91/8; Muhammed, 47/13.

⁷⁵ Mâide, 5/11.

⁷⁶ Bk. Hûd, 11/45.

⁷⁷ Hûd, 11/46.

⁷⁸ Hûd, 11/46.

⁷⁹ Bakara, 2/131.

Hız. Musa'nın Sığınması: Hz. Musa'nın Allah'tan aldığı emirleri tebliğ etmesine kızan Firavn, O'nu öldürmek ister. Bu durumu Yüce Allah şu ayetiyle haber verir. "Firavn, bırakın beni Musa'yı öldüreyim. Varsın Rabbine yalvarsın! Çünkü ben, O'nun dininizi değıştireceğinden, yahut yer yüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum dedi." Musa'da 'Ben hesap gününe inanmayan her kibirliden benim de Rabbim sizin de Rabbiniz (olan Allah'a sığınırım)' dedi."⁸¹ Buraya aldığımız yirmi yedinci ayette yer alan "**innî üztü bi Rabbi**" ifadesiyle Firavn'dan gelebilecek düşmanlıktan Allah'a sığındığı görülmektedir. Bu durum peygamber olan birinin Allah'ın izni olmadan bir kötülüğü önlemeye gücünün yetmeyeceğini hatırlatmaktadır.⁸²

Hız. Yusuf'un Sığınması: İstiazeye önemli örnek teşkil eden olaylardan biri, Hz. Yusuf'un duasıdır. O bir peygamber olmakla birlikte insandır ve nefis sahibidir. Dolayısıyla iyi ve kötü şeyleri istemesi mümkündür. Allah seçkin kullarını peygamberliğe engel teşkil edecek hasletlerden korumaktadır. Nitekim, Hz. Yusuf'a efendisinin hanımı bir takım isteklerde bulunur. Bu istek karşısında aciz kalan Hz. Yusuf, Allah'tan sığınma isteyerek korunmasını arzular. Yüce Allah ta, Hz. Yusuf'u nefis ve kadına karşı korur.⁸³

Hız. Meryem ve Annesinin Sığınması: İstiazeye çarpıcı bir örnek Hz. Meryem'in annesinin duasında görülür. Hz. Meryem dünyaya gelince annesi, "...Rabbim onu ben kız doğurdum...Koğuşmuş şeytana karşı O'nu ve soyunu sana ismarlıyorum."⁸⁴ demişti. Ayetin anlamına dikkat edilirse, çocuk yeni dünyaya gelmiş, soyu ve neslinin durumu belli değildir. Fakat işin başında kızının geleceğini Allah'a emanet etmektedir.⁸⁵ Benzer duayı Hz. Meryem'de de görmekteyiz.⁸⁶ Kur'an'da yer alan bu misaller bir Müslüman'ın nasıl hareket etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamberden önce gönderilen insanların Allah'a sığındıkları gibi, aynı emirler Hz. Peygamber'ede gönderilmiştir.Yüce Allah halk arasında yaygın olan yanlış inanç ve davranışları kaldırarak doğru olanı haber vermiştir.

Hız. Peygamberin Sığınması

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamberin Yüce Allah'a sığındığı, dayandığı ve güvendiğini ortaya koyan bir kitaptır. Peygamberin biran Allah'tan ayrı kaldığını düşünmek mümkün değildir. Yaratılan her şey Allah'a götürmekte, düşünce, zikir, ibadet ve dualar, insanı Allah'a bağlamaktadır. Yapılanı Allah görmekte, kullardan bu duygu ve düşünce ile Allah'a dayanılması istenmektedir.⁸⁷ Bunun en güzel örneği Hz. Peygamber'de görülmektedir. Bu bilgileri, daha önce gönderilen peygamberlerin sığındığı gibi Allah'a dua etmesi, Araplar arsında yaygın olan yanlış inançların kaldırılması ve istiâze ile ümmetine örnek olması şeklinde sistematik hale getirmemiz mümkündür. Yaratıcı daha önce gönderilen peygamberlerin nasıl sığındıklarını haber vermiş, Hz. Peygamber'den de aynı şekilde dua etmesini istemiştir. Fakat, İslâm'ın gelmesinden önce diğer inanç konularında olduğu gibi bu konuda da yanılmalar olmuştur. Bunların başında cahil Arapların inançları gelmektedir. Söz konusu insanlar her hangi bir vadiye varıp konaklamak istediklerinde, "Bu vadinin şerrinden bu vadinin büyüğüne yahut beyine sığınırım" şeklinde istiâzede buldukları belirtilir.⁸⁸ İslâm bu yanlışları düzelterek sığınılması gerekeni ve nasıl istiâze yapılacağını haber verir.⁸⁹ "Şu gerçek ki: insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarında sığınarlardı da onların azgınlıklarını artırırardı."⁹⁰ Yüce Allah cahillerin yaptıklarını haber vermekle kalmamış, kendisine nasıl sığınılması gerektiğini, "De ki: Rabbim! Şeytanın vesvesesinden sana sığınırım."⁹¹ Şeklinde ifade etmiştir. Hz. Peygamber'de yapmış olduğu duasında; "Şeytanın vesvesesinden, üfürmesinden ve okumasından alim ve işitici olan Allah'a sığınırım."⁹² demiştir. Uykuya yatarken de; Allah'ın gazabından, azabından, kulların kötülüklerinden, şeytanın vesvesesinden ve

⁸⁰ Bk. Zemahşeri, Tefsir, I/95.

⁸¹ Mü'minûn, 40/26-27.

⁸² Hz. Musa ile ilgili diğer ayetler için bk: Mü'min, 40/20; Bakara, 2/67.

⁸³ Yûsuf, 12/24.

⁸⁴ Âl-i İmran, 3/36.

⁸⁵ Bk. Müslim, Fedâil, 40 (h. 146-147) Ahmed b. Hanbel, II/233; Kurtubî, IV/68.

⁸⁶ Meryem, 19/18.

⁸⁷ Bk. Bakara, 2/112.

⁸⁸ Bk. Taberî, Tefsir, XXIX/108; Kurtubî, Tefsir, XIX/10; I/89.

⁸⁹ Kurtubî, Tefsir, XIX/10.

⁹⁰ Cin 72/6. Nüzûlüyle ilgili bk. Taberî, Tefsir, XXIX/108; Kurtubî, Tefsir, XIX/10.

⁹¹ Mü'minûn, 23/97.

⁹² Ahmet b. Hanbel, III/50; V/253.

şeytanların yanımında bulunmalarından Allah'a sığınırım şeklinde dua ettiği rivayet edilmektedir.⁹³ Kur'an'da Hz. Peygamberle ilgili sığınma örnekleri farklı kelimelerle ifade edilmektedir. Bunlar arasında "Mültehide"⁹⁴ ve "Asame"⁹⁵ kelimeleri dikkat çekicidir.⁹⁶

Bir Peygamberin görevi verilen emirlere uymak ve tebliğ etmektir. Yaraticının izni olmadan Peygamberin, fayda ve zararı kaldırması mümkün değildir.⁹⁷ Bu durumda, yaratılanın korunması için mutlak güce sığınma gereksinimi hatırlattığı anlaşılmaktadır. Yüce Allah kullarından bunu istemekte, kendisine dua edilmesinden memnun olmaktadır. Sığınmayı bir nevi kulluğun gereği olarak görmektedir. "Bana dua edin duanızı kabul edeyim. Bana kulluğa tenezzül etmeyenler aşağılık olarak cehenneme gireceklerdir."⁹⁸ ayeti bu durumu haber vermektedir. Diğer taraftan Kur'an'da, inananların kendisine dayanması gerektiğini⁹⁹ ve peygamberle tartışanlara karşı, Allah'a yönelmesini emreden ayetler, Hz. Peygamberin şahsında sığınmayı ve sığınılacak yeri göstermiştir.¹⁰⁰

5. Kaçınılması Gereken Kötülükler

İnsana, insanlardan ve cin şeytanlarından kötülük gelebilmektedir.¹⁰¹ Onlardan soyutlanması mümkün değildir. Onlarla olan ilişkilerinde başarıya ulaşması arzulanır. Yaraticı, yaratılardan gelecek tehlikelerden korunmanın sırlarını değişik vesilelerle açıklamaktadır.

a) Şeytandan Sığınma

İblis, insan yaratıldıktan sonra ona düşman olmuştur.¹⁰² Onun düşmanlığından korunması gerekir. İblis'in etimolojisi hakkında farklı nakiller ileri sürülse de,¹⁰³ ağırlıklı görüş, âcemi kökenli olduğu doğrultusundadır.¹⁰⁴ Mana itibarıyla hayırdan ümit kesme, pişman olma gibi anlamlara gelir.¹⁰⁵ İnsanların Allah'ın rızasını ve cenneti kazanmaması için ne gerekirse yapacak olan şeytan ve nesli, sinsi olarak görevini yapar. Kur'an, şeytandan gelebilecek hile ve tuzakları insanlara haber vererek, inananların bu oyunlara gelmemeleri arzulanır. Şeytana verilen bu ruhsat, insan için bir imtihanın gereğidir.¹⁰⁶ Her peygamber ve ümmetine şeytan ve insan düşmanları musallat kılınmıştır.¹⁰⁷

Kur'an-ı Kerim'de, yüz elliye yakın âyette şeytanla ilgili bilgilere yer verilir. Bunlardan bir kısmı, Yaraticı ile şeytan, diğerleri insan-şeytan ilişkisini oluşturmaktadır. Allah tarafından lanetlenen şeytan, Yüce Allah'a insanlar hakkında onları saptıracağını, kuruntularla aldatacağını ve Allah'ın emirlerini ihlal ettireceği belirtir.¹⁰⁸ Yüce Allah'ta, "(Şeytan) onlara söz verir, ümit verir, fakat şeytan'ın onlara va'di aldatmaktan başka bir şey değildir."¹⁰⁹ ifadeleriyle cevap verir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan Hz. Adem ve İblis kıssası ve konuyla ilgili ayetler bütün insanlığı uyarmaktadır. O gün insanlığın atasını şaşırtıp cennetten çıkmasına vesile olan şeytan, bugün de ilk peygamberin evlatlarını şaşırtmaktan geri kalmayacaktır. Nitekim Yüce Allah Bakara,¹¹⁰ Araf,¹¹¹

⁹³ Râzî, Tefsir, XXIII/119; İbn Kesîr, Tefsir, V/486.

⁹⁴ Bk, Kehf, 18/27; Cin, 72/22; Hac, 22/78.

⁹⁵ Mâide, 5/67; En'âm, 6/146.

⁹⁶ Diğer ayetler için bk. Cin. 72/22-23; Kehf, 18/27; Kasas, 28/85.

⁹⁷ Mâide, 5/76; En'âm, 6/17,71; Araf, 7/188; Ahzap, 33/17; Cin, 72/21.

⁹⁸ Mü'min, 40/60.

⁹⁹ Tevbe, 9/51.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bk. Taberi, Tefsir, XVIII/51; Râzî, Tefsir, XXIII/119.

¹⁰¹ R. Rıda, Menar, IX/539.

¹⁰² Kur'an-ı Kerim, Fâtır, 35/6.

¹⁰³ Bk. Râgıb, Müfredât, 60; Wensinck, İ.A. *İblis* Md.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, Lisânül-Arap, II/238; Zebâdî, Tacu'l-Arûs, IX/353.

¹⁰⁵ Kurtubî, Tefsir, I/90; Elmalılı, *Tefsir*, I/239; Cânân, İbrahim, a.g.e., IV/347

¹⁰⁶ Bk Bakara 2/38.

¹⁰⁷ Bk En'âm, 6'112

¹⁰⁸ Nisâ, 4/119.

¹⁰⁹ Nisa 4/120.

¹¹⁰ Bk. Bakara, 2/35-36.

¹¹¹ Bk. Araf, 7/20-22.

Hıcr,¹¹² İsrâ¹¹³ Tâhâ,¹¹⁴ ve Sâd¹¹⁵ sûrelerinde Hz: Adem'in kıssasını haber verdikten sonra, değişik sûre ve âyetlerde Hz. Muhammed ve onun tebliğine muhatap olan insanlığa şeytanın yapabileceği bütün düşmanlıkları haber verilmiştir. İslâm'ın hedefi insanlığın mutluluğunu sağlamaktır. Bunun için Hz. Peygamberin tebliğine muhatap olan insanlara Kur'ân'da şu uyarıda bulunur.

"Ey Adem oğulları! Sakın şeytan ananızla babanızı, edep yerlerini kendilerine göstermek için kandırıp cennetten çıkardığı gibi, sizi de belaya sokmasın! Çünkü o ve kabilesi sizi kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Biz şeytanları iman etmeyenlere dost kıldık."¹¹⁶

Öte yandan Yaratıcı, şeytanın etkili olabileceği insanların durumunu haber verirken şöyle buyurur. "Onun etkisi, onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."¹¹⁷ "..Kullarımızın üzerinde senin bir nüfuzun olmaz. Ancak sana uyan sapıklar bunun dışındadır."¹¹⁸ Ey inananlar şeytana uymayın. Kim Şeytanın ardına takılırsa bilsin ki o, hayasızlığı ve fenalığı emreder. Allah'ın lutfu ve merhameti bulunmasaydı hiç biriniz ebediyen temize çıkamazdı."¹¹⁹ Şeytanda ahirette, "Bizim sizin üzerinizde bir tesirimiz yoktu. Bilakis azmış bir millettiniz."¹²⁰ Sözleriyle itirafta bulunmaktadır.

Yukarıda anlam ve numaralarını verdiğimiz ayetlere dikkat edildiğinde, şeytanın etkisinin kendine tabi olan ve Allah'a şirk koşan insanlara olduğu anlaşılmaktadır. Bunların Müslümanlara kötülüğü olamaz mı? sorusuna verilecek cevap şüphesiz kötülüklerinin olabileceği şeklindedir. Fakat, şeytanın açıktan bir kötülüğü yoktur. Kurnaz tavırlarıyla hile kurması, vesvese vermesi, göz boyaması, kötü şeyleri süslü göstermesi tercih ettiği metotlar arasında bulunur.¹²¹ Burada dikkati çeken, günahların iyi gösterilerek Müslümanların kandırılmış olmasıdır.¹²² Şeytan insana söz ve umut verir, sonunda yalnız bırakır.¹²³ İşte Müslümanlar, şeytanın hilelerine kanarak, verdiği vesvese neticesinde günah işlemiş olurlar.¹²⁴ Bu durumda olanlar için Yüce Allah Hz. Peygambere şu hatırlatmada bulunur. "Ne zaman şeytandan bir kötü düşünce seni dürterse, Allah'a sığın, Çünkü O' işitendir bilendir. Allah'tan korkanlar kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman (Allah'ın sevap ve cezasını)hatırlarlar ve hemen (gerçeği) görürler."¹²⁵ Kur'ân'da, Peygamberlere insan ve cin şeytanları imtihan gereği düşman kıldığını hatırlatılırken,¹²⁶ bunlardan kurtulmanın istiâze ile olacağını müstakil surelerde zikredilmektedir.¹²⁷ Şeytanın insana verdiği kötülüklerin başında vesvese gelir.¹²⁸ Bu da şüpheye düşürme, ibadetleri tehir ettirme, yaptıklarında gösterişte bulunma, kendini beğenme ve haset gibi kötü hasletler olarak belirtilir.¹²⁹ Bu kötü hasletlerden kurtulmak için şu şekilde iztiâze yapılması istenir.

"...Rabbim şeytanların dürtüklemelerinden sana sığınırım. Ve onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım."¹³⁰ Yüce Allah, Araf 200, Fussilet 36. ve Müminûn 97-98. ayetlerle bu hasletlerden kendisine sığınma ile korunmuş olacağını haber vermektedir. Çünkü görünmeyen düşman olan şeytanların kötülüklerinden Allah'a sığınmadan emin olunması mümkün görünmez.¹³¹ Müfessirler insanlardan gelecek tehlikelerden kaçınmanın prensipleri açıklayan, Araf 199. ayetinin

¹¹² Bk. Hıcr, 15/39.

¹¹³ Bk. İsrâ, 17/62-63.

¹¹⁴ Bk. Tâ'ha, 20/120-121.

¹¹⁵ Bk. Sâd, 38/82.

¹¹⁶ Araf, 7/27.

¹¹⁷ Nahl, 16/100.

¹¹⁸ Hıcr, 15/42.

¹¹⁹ Nur,24/21.

¹²⁰ Sâffat, 37/30.

¹²¹ Nahl, 16/63; En'âm, 6/43; Enfal, 8/48.

¹²² Âlûsî, Tefsir, VII/151.

¹²³ Bakara, 2/169; Mâide,5/90-91; Nur,24/21.

¹²⁴ Bakara, 2/168; En'âm, 6/142; İsrâ,17/53.

¹²⁵ Araf, 7/200-201.Krş. Fussilet, 36; bk. Nisâburî, Garâibu'l-Kur'ân, I/19.

¹²⁶ En'âm, 6/112.

¹²⁷ Nâs, 114/1-6.

¹²⁸ Vesvese ile ilgili bk. Kurtubî,Tefsir, XX/263; İbn Manzur, III/922.

¹²⁹ Bk. İbn Cüveyy, Ebu'l-Kasım, Kitâbu't-Teshîl li Ulûmî't-Tenzil, Kahira ts. IV/450.

¹³⁰ Mü'minûn, 23/97-98.

¹³¹ İbn Kesîr, Tefsir, I/27.

nüzulünden sonra Hz. Peygambere, " kızdığımızda kendimize hakim olamıyoruz. Bu durumda ne yapmamız gerekir" soruları üzerine, Araf suresi 200. ayetinin nazil olduğunu rivayet ederler.¹³² Buna göre, şeytandan korunmak için istiâzeden başka bir alternatifin olmadığı gözlenmektedir. Allah'ın, insanların yaptıkları hatadan dolayı istiğfar edenleri af edeceği ileri sürülür.¹³³

b) İnsan ve Benzerlerinden Sığınma

İnsan mükemmel bir varlıktır.¹³⁴ Bu mükemmellikte kendisinin bir etkisi yoktur. Kötü hasletler arızidir. Yüce Allah kullarından kendisine inanmalarını ve hayırlı işlerde yardımlaşmalarını istemektedir.¹³⁵ İnsanlardan istenenler bunlar olmasına rağmen, menfi davranışta olanlar bulunabilmektedir. Menfi davranışlardan korunmaları gerekir. Bu korunma düşmanlıkla değil onlara güzel yaklaşarak, yaratılıştan getirdiği güzel hasletlerin tekrar kazandırılması arzulanır. Bunların nasıl yapılacağı Araf 199, Mü'minûn 96 ve Fussilet 33-35 ayetlerinde açıklanmaktadır.

İnsanlar, şeytandan gelecek kötülüklerden korunmaları için istiâze yapmak durumundadırlar. Bunlara güzel söz söylemek fayda vermez. İnsana ise iyi davranmak fayda verir. Kötülük yapana güzel konuşmak, iyi davranmak, hatalarını affetmek yerine göre ceza vermekten daha etkili olabilmektedir. Yukarıya alınan ayetlerde bunlara işaret edilmektedir. Nitekim uhud savaşından sonra nazil olan ayette;¹³⁶ "Allah'ın rahmeti sebebiyle ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın çevren dağılır giderlerdi..."¹³⁷ ifadelerinden iyi davranmanın neticesi hatırlatılmaktadır.

R. Rıda, insanlar arsında ilişkilerin sağlıklı seyrini yukarıda belirtilen, -af, iyilik ve cahillerden yüz çevirme- hasletlerine bağlamaktadır.¹³⁸ İbn Kesîr (ö.774/1372)'de söz konusu ayetleri delil göstererek, Yüce Allah Şeytan türünden olan insanlara iyi davranılmasını emretmiştir. Böylece sonradan elde ettiği kötülükleri iyiliğe dönüştürmüş olur. Zira insan iyi yaratılmıştır şekliyle yorumlamaktadır.¹³⁹ Zemahşeri (ö538/1149), kötülüğü önlemek için şu açıklamalarda bulunur. "Sana gelmeye git. Yasak edene ver. Zulmedeni af et."¹⁴⁰ Yukarıya alınan ayetlerde ifade edilen hükümler insanlar arasında kurulması gereken iyi ilişkilerin kurallarıdır. Bu güzel hasletlerin uygulanması halinde düşmanlığın dostluğa dönüşeceği anlaşılmaktadır. Bunların fayda vermediği insanlardan ise Allah'a sığınılması önerilir.¹⁴¹ Böylelikle af, iyilikle karşılık verme ve sığınma İslâm'ın insanlara yaklaşımını ortaya koymaktadır. Kur'ân'da insan ve cin Şeytanlarıyla birlikte,¹⁴² sığınılması gereken başka yaratıklar da bulunur. Bunlar: Felak, yarattığı şeylerin şerri, karanlık çöktüğünde gecenin şerri, büyücüler, haset edenler, vesvese veren şeytan, insan ve cin şeytanlarıdır. Dolayısıyla yedi sınıftan yaratıktan Allah'a sığınılması istenmektedir.

Felak kelimesiyle başlayan surede insana zararlı olması düşünülen, din ve dünyaca iyi karşılanmayan kötü hasletlerin hepsi ifade edilerek onlardan istiâze yoluyla korunulması arzulanır. Felak; çok farklı anlamı olan bir kelimedir. Yırtmak, sabahın ağarması, iki tepe arasındaki alçaklık, cehennemde bir çukur vs.¹⁴³ Böylelikle Yüce Yaratıcıya sığınma, "Ben, ağaran sabahın Rabb'ine sığınırım" şeklindeki girişle başlanmaktadır. Bu ayetten sonra gelen "yarattığı şeylerin şerrinden" ifadesiyle sığınılacak kötülüklerin hepsi zikredilmektedir. Daha sonra karanlık gecenin durumu,¹⁴⁴ sihir

¹³² Râzî, Tefsir, XV/97; Kurtubî, IX/157; İbn Kesîr, III/538.

¹³³ Bk. Taberî, Tefsir, XIV/174; Kurtubî, Tefsir, X/27; 175; Kâdî Beydavî, Tefsir, I/557.

¹³⁴ Bk. Tin, 95/4.

¹³⁵ Bakara, 2/177; Mâide, 5/2.

¹³⁶ Râzî, Tefsir, IX/60-61; Kurtubî, Tefsir, IV/248.

¹³⁷ Âl-i İmran, 3/159.

¹³⁸ R. Rıda, Menar, IX/539.

¹³⁹ İbn Kesîr, Tefsir, I/30.

¹⁴⁰ Zemahşeri, Tefsir, II/111.

¹⁴¹ Bk. Araf, 7/200; Fussilet, 41/36.

¹⁴² Bk. En'âm, 6/112; Nâs, 114/6.

¹⁴³ Bk. Taberî, Tefsir, XXX/349-351; Kurtubî, Tefsir, XX/254; Râgıp, s. 579.

¹⁴⁴ "Gâsik", şiddetli karanlık, dolgunluk, akmak gibi anlamlara gelmektedir. Bk. Taberî, Tefsir, XXX/351; Kurtubî, Tefsir, XX/256-357; İbn Manzur, X/288-289.

ve büyü yapanlar¹⁴⁵ ve hased edenlerin ruh hali zikredilmiş olur. Kurtubî (ö.671/1273) Felak Suresini tefsir ederken, söz konusu surenin bütün kötülükleri Allah'ın yarattığına bir delil olacağını belirtir.¹⁴⁶ Allah kötü hasletleri yaratır fakat onların insanlara kötülük yapmasını arzulamaz. Bunların kötülüklerinden koruyacak yine O'dur. Nas Suresi'nde de istiazeye vurgulama yaparak, gizli ve açık düşman olan insan ve cin şeytanlardan korunmak için istiazenin önemi belirtilir.¹⁴⁷

6. İstiâzenin Hükümü ve Sığaları

a)Hükümü

Kur'ân-ı Kerim okumaya başlarken, Nahl Suresi 98.ayetin farklı yorumlanması sebebiyle istiaze yapmanın vacip, sünnet ve müstehap olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmektedir.¹⁴⁸ Fakat alimlerin ekseriyetine göre, ayette yer alan "**festeiz**" emri, mendup bildiren bir emir olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁹ Bununla birlikte, Kur'ân-ı Kerim'de dört ayette emir sıgasıyla istiaze yapılması emredilirken,¹⁵⁰ Mü'minûn Suresi 97, Felak ve Nas Surelerinin birinci ayetlerinde kimden korunması gerektiği işaret edilmektedir. İbn Sîrin (ö.110/728), Ata İbn Ebî Rebah (ö.114/732), Zahiri mezhep imamı Davud İbn Ali (ö.270/883) ve Razî (ö.606/1210), Nahl Suresi 98. ayetteki emri vacip olarak değerlendirmişlerdir.¹⁵¹ Buna göre istiazeyi terk eden günah işlemiş olur.¹⁵²

Kiraat ilmine göre, Kur'ân-ı Kerim'in başından veya herhangi bir yerinden okumaya başlayan birinin, istiazeyi okuması gerekmektedir. Ehl-i sünnet mezhep imamları arasında bu hususta görüş birliği bulunur. Diğer taraftan, İmam-ı Nâfi (ö.169/785)'nin istiazeyi gizli, besmeleyi açık okumayı, İmam-ı Hamza (ö.156/773) fatihanın evvelinde açık, diğer yerlerde gizli okuduğu nakledilir.¹⁵³ Kur'ân okuyan kimse kendisini dinleyen var ve sesli okuyacaksa, istiazeyi açık okur. Namazlar da ise gizli okunması tercih edilir.¹⁵⁴ Hz. Peygamberden gelen nakillerden anlaşıldığına göre istiaze kiraatten öncedir. Tercih edilen görüş böyledir. Bunların dışında zikredilen görüşlerin zayıf olduğu kabul edilir.¹⁵⁵ İbn Cezerî (ö. 833/1429) konuyla ilgili geniş değerlendirme yaptıktan sonra istiaze ile ilgili görüşlerini şöyle özetler: İstiâze ağız yoluyla kazanılan günahları temizler. Allah'ın kelamını okumaya hazır hale getirir. Söz konusu terim kulun aczini Yaraticının kudretini ortaya koyar. Diğer taraftan kulun önleme imkanı olmayan manevi düşmanlardan Allah'ın kudreti vasıtasıyla korunmuş olur.¹⁵⁶ Kur'an okuyan, kiraatle ilgili bir sebepten dolayı onu kesmiş ve aradaki fasıla uzamamış ise, tekrar başladığında istiazeyi okumaz.¹⁵⁷ Kiraatin kesilmesine sebep arazi değilse, bu takdirde istiazeyi tekrar etmek durumunda kalır.¹⁵⁸

b)İstiâze Sığaları

Kur'ân'da yer alan istiazenin tefsiri niteliğindeki hadislerde bazı istiaze terimleri bulunmaktadır. Bunlar arasında Nahl Surersi 98. ayete uygun olanı "**eûzü billâhi mine'ş-Şeytâi'r-Racîm**" ifadesidir. İslâm alimleri arasında tercih edilen istiaze budur. İkinci olarak; Araf Suresi 7/200. ve Fussilet Suresi 41/36. ayetlerin sonunda bulunan "O iştendir bilendir" ifadelerinin zikredildiği, "**Eûzü billâ's-Semî'l-Alîmi mine'ş-Şeydâni'r-racîm**" sığasıdır.¹⁵⁹ Tercih edilen istiazeler bunlardır. Farklı rivayetlerde vardır.¹⁶⁰

¹⁴⁵ "**Neffâsât-i fi'l-ukadi**": Büyücü kadın, düğümlere tükürmeden üfleyenler anlamındadır. Bk. Taberî, Tefsir, XXX/253; Kurtubî, Tefsir, XX/257.

¹⁴⁶ Kurtubî, Tefsir, XX/259.

¹⁴⁷ Konuyla ilgili bk. En'âm, 6/112; Nâs, 114/6; Araf, 7/200; Kurtubî, Tefsir, 263-264.

¹⁴⁸ Bk. El-Bennâ, el-İthâf (I-II) Kahire 1987, I/107.

¹⁴⁹ el Cezerî, Tuhbetü't-Teysir, Beyrut 1983, s. 38; en-Neşr, I/258; El-Bennâ, I/107.

¹⁵⁰ Bk. Araf, 7/200; Nahl, 16/98; 40/56; 41/36.

¹⁵¹ Cezerî, Neşr, I/258.

¹⁵² Mühaysin, el-Mühezzep, I/30.

¹⁵³ Cezerî, Teysir, s. 30; El-Bennâ, İthaf, I/108; Mühaysin, el-Mühezzep, I/31.

¹⁵⁴ Bk. Cezerî, Neşr, I/252-253.

¹⁵⁵ Cezerî, Neşr, I/254.

¹⁵⁶ Cezerî, Neşr, I/256.

¹⁵⁷ Zerkeşi, Burhan, I-IV, 1972, (İsâ'l-Bâbi'l-Halebî) I/460.

¹⁵⁸ Cezerî, Neşr, I/259.

¹⁵⁹ Buharî, Edep, 76; Müslim, Birr, 109,110. Ebû Dâvud, Salah, 18; Cezerî, Neşr, I/243-244.

¹⁶⁰ Bk. Cezerî, Neşr, I/244-251; Bennâ, İthaf, I/107-108; Palevî, Züpdetü'l-İrfân, s. 6.

Netice:

Kur'ân'da yer alan istiâze ile ilgili vardığımız sonuçları şu şekilde özetlememiz mümkündür.

İlk olarak İstiâze tevhid'i ilgilendirmektedir. Yaratıcı bununla kendi yüceliğini, yaratılanların aczini işaret ederek, İslâm'dan önce cahil Araplar arasında yaygın olan cehâlet kalıntılarını kaldırmıştır. İstiâze insanı günahlardan temizlemekte, insan ve cin şeytanlarıyla nasıl mücadele edilmesi gerektiğini öğretmektedir. Bunun için insanlara, insan şeytanlarından korunmaları için şu önerilerde bulunur. a) Yapılan kötülüğü af etmek, b) Kötülüğe karşı iyilikle cevap vermek, c) Sabırlı olmak, d) Cahillerden yüz çevirmek ve Allah'a güvenip sığınmak. Zira insanın aslı temizdir. Kötülükleri sonradan oluşmaktadır. İnsan istiâze ile Yaratıcının bütün isimlerinin toplandığı Allah lafzına sığınmaktadır. Böylelikle şeytanın kalbine bıraktığı vesvese ve üfürme gibi kötü hasletler O'nun tarafından önlenir. Zira insana yakın olan O'dur.¹⁶¹ O rahman ve rahimdir. Şeytan ise kötü hasletlerin temsilcisidir ve Allah'ın rahmetinden kovulmuştur. Yaratılanların istiâzeden soyutlanması mümkün değildir. Ayrıca istiâze sığasında asıl olan **"eûzü billâhi mine's-şeydâni'r-racim."** ile **"eûzü billâ hi's-semir'l-alîmi mine's-şeydâni'r-racim."** ifadeleridir. Diğerleri ayetlerin tefsiri niteliğindeki hadisler olduğu anlaşılır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜLBAKÎ, Muhammed Fu'ad; el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Beyrut ts.
- AHMED, Muhammed b. El-Bennâ, El-İthâfü Fîdalâü'l-Beşeri Bi'l Kırâati'l-Arbaate Aşara, (I-II) Kahira 1987
- ÂLUSÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (ö.1270/1854); Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî, (I-XXX) Beyrut ts.
- el-BUHARÎ, Ebû Abdullah, (ö.256/870); el-Câmiu's-Sahîh, (IVIII), İst., 1979.
- CASSAS, Eli er-Râzî (ö.370/980); Ahkâmu'l-Kur'ân, (I-V), Thk. Muhammed es-Sâdık, Mısır ts.
- CEZERÎ, Muhammed b. Ali (ö.823/1420); Tuhbetü't-Teysîr, Beyrut 1983.
- En-Neşr fî'l- Kırâati'n-Neşr, (I-II) Mısır Ts.
- ÇETİN, Abdurrahman, Kur'ân Okuma Esasları, Bursa 1997.
- EBU'L-BAKA; el-Kulliyât, Bulak 1253.
- HAMİDULLAH, Muhammed; Introduction To İslâm, Paris 1963.
- el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrut 1985.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1372); Tefsîru'l-Kur'an'l-azîm, thk. Muhamed İbrahim, ve Muhammed Ahmed, (I-VII), İstanbul 1984.
- İBN MACE, Ebû Abdullah b. Müslim (ö. 276/889); Sünen (I-IV), Kahire 1952.
- İBN MANZUR, Cemaluddin Muhammed (ö.711/1311); Lisânü'l-Arab, (I-XV), Beyrut 1955.
- İSFEHANÎ, Ragıp b. Muhammed (ö. 502/1108); el-Müfredat fî Garîbi'l-Kur'an, Lübnan ts.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah, (ö. 671/1273); el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an, (I-XX), Mısır 1967.
- MESUDÎ, Ebû Hasan (ö. 346/957); Murûcü'z-Zehap ve Me'adinu'-Cevher, Mısır 1964.
- MUHAMMED, Hüsayın, El-Mühezzep fî Kırâati'l- Aşr, I-II
- NİSÂBURÎ, Muhammed b. Hüseyin (ö.728/1328), Garâibu'l-Kur'an ve Reğâibu'l-Furkân, (I-XXX), (Mektebetü'l-Halebî) 1962.
- PALEVÎ, Abdülfettâh(ö.1252/1836); Zübdetü'l-İrfân Fî vucûhi'l Kur'ân, İst. Ts.
- RAZÎ, Fahrüddîn Ebû Abdillâh (ö. 606/1206); Mefâtihu'l-Gayb., (I-XXXII) Mısır ts.
- TABARÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922); Câmiu'l-Beyan an-Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, (I-XXX) Mısır 1903.

¹⁶¹ Bk. Kaf, 50/16.

VAHIDÎ, Abû Hasan Ali b.Ahmed (ö. 468/1075); Esbâbü'n-Nüzûl, Mısır 1968.

YAZIR, M. Hamdi.; Hak Dini Kur'an Dili, (I-IX), İstanbul 1960 ve Zehraveyn Yayınları (I-X) İst. ts.

ez-ZAMAŞERÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143); el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil, (I-IV), Beyrut ts.

ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtazâ (ö.1205/1790); Tâcu'l-Arûs, (I-X), Beyrut 1988.

ZERKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, Menâhilü'l-İrfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır- ts (I-II)